

Asia: VN/32207/2022

Hallituksen esitys etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne yleisesti esityksestä

Pohjanmaan käräjäoikeudella on ollut lausuntoa laatiessaan käytössään Vaasan hovioikeuden lausunto, jossa esitettyyn käräjäoikeus kaikilta osin – kyseisessä lausunnossa esitettyjä näkökohtia toistamatta – yhtyy.

Vaasan hovioikeuden lausunnossa esitetyt näkökohdat, jotka liittyvät esitysluonnoksen rakentumiseen sen perinteisen lähtökohdan varaan, että oikeutta käydään vain yhdellä istuntopaikalla, ovat merkityksellisiä myös Pohjanmaan käräjäoikeuden toiminnan kannalta. Tämä lähtökohta, joka kiteytyy erityisesti puheenjohtajan etäosallistumista koskeviin rajoituksiin, on useimmissa tilanteissa ongelmaton. Se voi kuitenkin osoittautua ongelmalliseksi niissä (oletettavasti harvalukuisissa) tilanteissa, joissa monijäsenisen kokoonpanon puheenjohtaja joudutaan äkillisen esteen vuoksi korvaamaan toisella tuomarilla.

Pohjanmaan käräjäoikeudella on kansliat Vaasassa ja Kokkolassa sekä istuntopaikka Pietarsaareissa, ja esimerkiksi oikeudenkäynnin kieleen liittyvät syyt voisivat joissakin tilanteissa aiheuttaa tarpeen peruuttaa oikeudenkäynti, jollei puheenjohtajalle löydetä riittävän hyvin oikeudenkäynnin kielen hallitsevaa sijaista käsittelypaikkakunnalta eikä toisella paikkakunnalla oleva tuomari pääse paikalle lyhyellä varoitusajalla. Tällaisissa tilanteissa myös puheenjohtajaa sijaistavan tuomarin tulisi voida osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä ilman, että oikeudenkäynti juridisessa katsannossa muuttuisi etäoikeudenkäynniksi.

Mikäli tekeillä oleva uudistus toteutuu, sen voidaan olettaa lisäävän etäyhteyksillä tapahtuvaa osallistumista oikeudenkäynteihin eri prosessisubjektien roolista riippumatta. Jo nykyisellään samassa jutussa voi olla käytössä useita etäyhteyksiä, mutta tekeillä oleva uudistus korostaa osaltaan sitä, että todistelutalenneuudistuksessa toteutettavan teknisen järjestelmän on mahdollistettava laadukkaiden tallenteiden tekeminen etäyhteyksien määrästä riippumatta. Vaikka kysymys on eri hankkeista, eikä todistelutalenneuudistusta juuri sivuta esitysluonnoksessa,

toivottavaa ja välttämätöntä on, että tämän hankkeen vaikutukset otetaan asianmukaisesti huomioon tallenneuudistuksessa. Olisi kestävämpiä, mikäli kuva- ja äänitallenteet esimerkiksi tehtäisiin ruudulta, jossa näkyy samanaikaisesti useampia osallistujien ikkunoita ja jossa kulloinkin todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön ikkuna näkyisi tästä syystä mikrokooppisen pienenä.

Mitä mieltä olette ehdotetuista pykälistä, jotka koskevat tuomarin osallistumista oikeudenkäyntiin etäyhteydellä (OK 2:15-16)?

Ks. edellä kohdassa ”Lausuntonne yleisesti esityksestä” lausuttu.

Kärjäoikeus kiinnittää huomiota siihen, että tuomarin etäosallistuminen ei esityksen mukaan edellyttäisi asianosaisen suostumusta. Asianosaisen vastustaessa tuomarin etäosallistumista asiasta olisi kuitenkin asianosaisen niin vaatiessa annettava perusteltu päätös. Tällaiseen ”päätökseen ei olisi erillistä muutoksen-hakuoikeutta” (s. 31). Esityölausuman muotoilun perusteella ei ole täysin selvää, onko muutoksenhaku tarkoitettu kieltää kokonaan vai onko päätökseen mahdollista hakea muutosta pääasian yhteydessä, kuten oikeudenkäyntivaitteen hylkääviin ratkaisuihin on, jollei niihin anneta erillistä muutoksenhakuosoitusta (OK 16:3.3).

Siihen nähden, että kumpikin tulkinta – ei muutoksenhakuoikeutta lainkaan vs. muutoksenhaku vasta pää-asian yhteydessä – on mahdollinen eikä ehdotetussa lakitekstissä oteta asiaan mitään kantaa, esitystä olisi syytä tältä osin selkiyttää. Mikäli on tarkoitettu, että tuomarin etäosallistumista koskevaan päätökseen ei saisi hakea lainkaan muutosta, tämä olisi syytä todeta perusteluissa. Jos taas on tarkoitettu, että päätökseen saisi hakea muutosta vasta pääasian yhteydessä, myös tämä olisi aihetta todeta selvyuden vuoksi erikseen.

Lisäksi perusteluissa olisi syytä käsitellä sitä, millaisten näkökohtien varassa muutoksenhakua pitäisi arvioida, jos tuomarin etäosallistumista koskevaan päätökseen saa hakea muutosta. Esitetyt säännökset on sijoitettu päätösvaltaisuutta koskevaan OK 2 lukuun, mutta mikäli muutoksenhaku on mahdollinen, oletettavasti alemman oikeusasteen menettelyvirhettä, jos sellainen muutoksenhaun johdosta katsottaisiin tehdyn, arvioitaisiin siltä kannalta, onko virheellä ollut vaikutusta jutun käsittelemiseen ja ratkaisemiseen (vrt. KKO 2021:91 ja KKO 2021:92). Lisäksi tulisi arvioida sitä, voitaisiinko menettelyvirhe korjata esim. toimittamalla ns. pikkupääkäsitely hovioikeudessa (vrt. esityksen s. 42, jossa tämä mainitaan toista tilannetta ajatellen).

Esitystä olisi tarpeen selkiyttää myös muutoin, mitä tulee kärjäoikeuden erilaisissa tilanteissa etäyhteyden välityksellä tapahtuvasta osallistumisesta antamien päätösten muutoksenhakukelpoisuuteen.

Esityksestä nimittäin ilmenee, että silloin, asianosainen määrättäisiin vasten tahtoaan osallistumaan etäyhteydellä, määräyksestä olisi annettava erillinen päätös, johon haettaisiin muutosta pääasian yhteydessä (s. 17, vrt. s. 42, jossa samasta asiasta todetaan, että ”päätökseen ei olisi oikeutta hakea erikseen muutosta”). Vastaavasti silloin, jos oikeudenkäynti päätettäisiin vastoin asianosaisen kantaa

toimittaa etäoikeudenkäyntinä, asiasta olisi annettava perusteltu päätös, johon ei saisi erikseen hakea muutosta. ”Kysymys olisi oikeudenkäynnin aikana annetusta ratkaisusta, johon ei oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 1 §:n 3 momentin pääsäännön mukaisesti olisi ainakaan yleensä annettava erillistä muutoksenhakuosoitusta (s. 34).”

Esityksen perusteluista syntyykin vaikutelma, että eräissä tilanteissa muutosta ei (ehkä?) saisi hakea lainkaan (muun tuomarin kuin puheenjohtajan etäosallistuminen), eräissä tilanteissa voitaisiin antaa erillinen muutoksenhakuosoitus (etäoikeudenkäynnin toimittaminen vastoin asianosaisen tahtoa) ja eräissä tilanteissa muutoksenhaku tapahtuisi pääasian yhteydessä (asianosaisen velvoittaminen osallistumaan oikeudenkäyntiin etäyhteydellä vastoin tahtoaan). Esityksessä ei lainkaan perustella sitä, minkä vuoksi muutoksenhaku eri tilanteissa määräytyy eri tavalla, eivätkä sääntelyratkaisut vaikuta keskenään erityisen johdon-mukaisilta.

Muutoksenhakuoikeudessa on kysymys varsin keskeisestä asiasta, jota koskevien määräysten on asianosaisten oikeusturvan ja menettelyn selkeyden vuoksi oltava yksiselitteisiä ja selkeitä. Käräjäoikeus toivookin, että muutoksenhakuoikeuden määräytymiseen kiinnitettäisiin vielä huomiota ja esitystä tältä osin selkiytettäisiin. Käräjäoikeus toteaa lisäksi, että esityksessä OK 25:1.3:sta lausutut näkemykset (s. 34) vaikuttavat virheellisiltä: säännöksen sanamuodon mukaan ”käräjäoikeuden oikeudenkäynnin aikana tekemään ratkaisuun saa hakea valittamalla muutosta vain, jos se on nimenomaisesti sallittu”. OK 25:1.3 (toisin kuin OK 16:3.3) ei siis sanamuotonsa perusteella mahdollista erillismuutoksenhakua koskevan osoituksen antamista.

Jos siis tarkoituksena on ollut säätää jokin em. päätös tai kaikki niistä muutoksenhakukelpoisiksi pääasian yhteydessä ja mahdollistaa se, että muutoksenhausta voitaisiin myös antaa erillisoitoitus, esityksessä olisi syytä viitata OK 16:3.3:n määräykseen. Tämä olisi perusteltua myös siihen nähden, että sellaiset tilanteet, joissa kysymys on oikeuden puheenjohtajan tai jäsenen taikka asianosaisen osallistumisen tavasta, liittyvät oikeudenkäynnin järjestämiseen, ja niitä koskevia asianosaisen väitteitä voidaan pitää oikeudenkäynti-väitteinä. Tämän mukaisesti niitä koskevat päätökset olisivat muutoksenhakukelpoisia aina pääasian yhteydessä, ja tuomioistuimien voisi myös antaa osoituksen erillismuutoksenhakuun. Niin ikään muutoksenhausta sovellettaviksi tulisivat liittymisoikeutta koskevat määräykset, jolloin valittajan vastapuoli voisi vastauksessaan hovioikeudelle toistaa käräjäoikeudessa esittämänsä ja siellä hyläytyksi tulleen prosessiväitteen.

Esityksessä voitaisiin myös harkita tarpeen mukaan viitattavan OK 16:2:ään (“oikeudenkäyntiväitteistä antakoon oikeus eri päätöksen, milloin asian laatu sitä vaatii”).

Mikä on mielipiteenne etäoikeudenkäynnin julkisuutta koskevasta pykälästä (OK 2:17)? Pidättekö asianmukaisena, että julkisuuden toteuttamisen keinot jätetään tuomioistuimen harkintaan?

Ks. edellä kohdassa ”Lausuntonne yleisesti esityksestä” lausuttu.

Käräjäoikeus toteaa lisäksi, että esityksessä (ks. s. 34–35) ennakoidaan, että tuomioistuimissa otettaisiin käyttöön ns. ”sivusaleja”, joissa yleisö voisi seurata oikeudenkäyntiä. Tällainen tila voisi käytössä myös todistelutalenneuudistuksen voimaantulon jälkeisten kuva- ja äänitallenteiden katsomisessa. Käräjäoikeus kiinnittää huomiota siihen, että turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettuun lakiin, sen 5 §:ään, lisätään po. uudistuksessa uusi 3 momentti. Sen mukaan ”turvatarkastajalla on myös oikeus 1 momentissa säädetyn tavoin tarkastaa henkilö, joka haluaa katsoa tuomioistuimessa kuva- ja äänitallennetta, ja hänen mukanaan olevat tavarat sen selvittämiseksi, ettei hänellä ole kuva- ja äänitallennetta katsoessaan mukanaan kuvan tallentamiseen soveltuvaa välinettä. Turvatarkastajalla on samoin edellytyksin oikeus ottaa pois tarkastuksessa tai muuten löydetty kuvan tallentamiseen soveltuva väline kuva- ja äänitallenteen katsomisen ajaksi.”

Samat näkökohdat, joilla voidaan perustella oikeudenkäynnissä laaditun kuva- ja äänitallenteen luvattoman tallentamisen estämistä, pätevät myös oikeudenkäynnin reaaliaikaisen kulun teknisen tallentamisen ja välittämisen estämiseen. Oikeudenkäynnin reaaliaikaisen kulun teknisen välittämisen estäminen voi myös olla vielä tärkeämpää kuin kuva- ja äänitallenteen tallentamisen estäminen, sillä oikeudenkäynnin sisältöä voidaan toiselta paikkakunnalta välittää teknisesti vaikkapa todistajalle, jota asiassa on tarkoitus kuulla.

Edellä mainittu säännös, joka turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettuun lakiin lisätään, ei sanamuotonsa perusteella ainakaan ongelmitta sovellu oikeudenkäyntiä reaaliajassa seuraamaan tulevien henkilöiden tarkastamiseen ja heiltä tavattavien, tallennukseen soveltuvien välineiden pois ottamiseen. Täysin ongelmatonta ei liene sekään, että henkilön tarkastamiseen ja omaisuuden poisottamiseen oikeuttavaa viranomaisen toimivaltasäännöstä ryhdyttäisiin tulkitsemaan laajentavasti sellaisiin tilanteisiin, joihin se ei sanamuotonsa perusteella sovellu. Esityksessä tosin näiltä osin todetaan (s. 35), että ”valvonnan järjestäminen olisi sen viranomaisen vastuulla, jonka tiloista seuraaminen tapahtuu. Tämän varmistamiseksi turvatarkastajalla olisi oikeus tarkastaa henkilö, joka haluaa seurata suullista käsittelyä sivusalista käsin.”

Käräjäoikeus katsoo, että ehdotus on näiltä osin riittämätön, ja jos esitys toteutuu nyt esitetyssä muodossa, valvontaan joudutaan sitomaan tarpeettomasti tuomioistuinten henkilöresursseja, koska tuomioistuimen virkamiesten täytyisi mitä ilmeisimmin olla läsnä sivusalissa varmistamassa sitä, että oikeudenkäyntiä ei oikeudettomasti tallenneta tai välitetä toisaalle. Tällaista valvontaa tarkoituksenmukaisempi ja tehokkaampi keino olisi tarkistaa tuomioistuimeen oikeudenkäyntiä seuraamaan saapuvat henkilöt ja mahdollistaa se, että heiltä otetaan pois tallennusvälineet. Tämän vuoksi nyt tekeillä olevan uudistuksen yhteydessä tulisi muuttaa turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettua lakia tavalla, joka mahdollistaisi em. menettelyn; oletettavasti helpoiten tämä kävisi päinsä muuttamalla uutta säännöstä niin, että se kattaisi myös po. tilanteet.

Tätä voidaan puoltaa myös sillä, että pelkkä tuomioistuimen virkamiehen valvonta ei sellaisenaan edes välttämättä riittäisi ehkäisemään erilaisia väärinkäytöksiä, sillä virkamiehellä ei liene minkäänlaista ”yleistoimivaltaa” asettaa oikeudenkäynnin seuraamisen ehdoksi sitä, että yleisön jäsenet luopuisivat tallentamiseen soveltuvista välineistään. Vielä kyseenalaisempaa niin

virkamiehen itsensä kuin yleisön jäsenen oikeus-turvan kannalta olisi se, mikäli virkamies ryhtyisi omavaltaisesti takavarikoimaan tallennusvälineistöä havaitessaan, että yleisön jäsen tallentaa tai välittää oikeudenkäynnin kulkua reaaliaikaisesti sivusalin ulkopuolelle.

Käräjäoikeus pitää selvänä, että tallentamiseen ja oikeudenkäynnin välittämiseen liittyvät ongelmat voivat olla läsnä silloinkin, kun asianosainen osallistuu oikeudenkäyntiin etäyhteyden välityksellä muualta kuin tuomioistuimesta taikka muusta viranomaisesta. Näihin tilanteisiin liittyvät, laadultaan pitkälti tekniset ongelmat eivät kuitenkaan voine olla kestävä peruste sille, että tulevassa laissa ei edes pyrittäisi mahdollistamaan tuomioistuimille keinoja puuttua tehokkaasti ajateltavissa oleviin epäkohtiin.

Mitä mieltä olette todistelun vastaanottamista etäyhteydellä koskevan momentin (OK 17:52.1) lisäedellytysten kumoamisesta?

Ks. edellä kohdassa "Lausuntonne yleisesti esityksestä" lausuttu.

Mielipiteenne ilman näköyhteyttä tapahtuvaa kuulemista koskevista momenteista (OK 17:52.2-3)?

Ks. edellä kohdassa "Lausuntonne yleisesti esityksestä" lausuttu.

Mitä mieltä olette ehdotetuista oikeudenkäymiskaaren ja rikosoikeudenkäyntilain pykälistä, joiden nojalla asianosaisen osallistuminen oikeudenkäyntiin voitaisiin määrätä toteutettavan etäyhteyden välityksellä (OK 12:8.5 ja ROL 8:13.5)?

Ks. edellä kohdassa "Lausuntonne yleisesti esityksestä" lausuttu.

Mitä mieltä olette pakkokeinojen ja poissalon seuraamusten käyttöalan laajentamisesta koskemaan etäyhteydellä tapahtuvaa valmistelulistuntoa (OK 5:15 d ja ROL 7:14 a kumoaminen) ja kattamaan osallistumisen etäyhteydellä myös muualta kuin toisessa tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona (OK 12:8.4 ja ROL 8:13.4)?

Ks. edellä kohdassa "Lausuntonne yleisesti esityksestä" lausuttu.

Mielipiteenne etäyhteyden käyttöalan laajentamiseen koskemaan tunnustamisoikeudenkäyntiä (ROL 8:13.5 kumoaminen)?

Ks. edellä kohdassa "Lausuntonne yleisesti esityksestä" lausuttu.

Onko teillä muuta lausuttavaa esityksen johdosta?

Ei

Kettula Pasi
Pohjanmaan käräjäoikeus - Lausunnon ovat laatineet käräjätuomari Timo Saranpää sekä laamanni Pasi Kettula